

KULUN RABBİNDEN İSTEDİKLERİ*

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili Ak-Televizyon izleyicileri ve Ak-Radyo dinleyenleri!.. Allah'ın rahmeti, bereketi üzerinize olsun!..

Fâtiha Sûresi'nin ayetlerini konu alan tefsir sohbetimize devam ediyoruz. Fâtiha Sûresi'nin bütününe baktığımız zaman, anlam bakımından iki farklı bölüm ihtiva ettiğini görürüz. Şimdiye kadar birinci bölümü tamamlamış olduk.

Fâtiha Sûre-i Şerîfesi, “*El-hamdü li'llâh*” diye Allah'a hamd ile başlıyor. Allah'ın sıfatlarını bu hamd cümlesinden sonra ifade ediyor, sıralıyor. *Rabbi'l-âlemîn, er-Rahmân, er-Rahîm, Mâliki yevmi'd-dîn* diye dört sıfatını zikrederek Cenâb-ı Hakk'a hamdi beyan ediyor. Hamd etmeyi, hamdin onun olduğunu, kulların ona hamd etmesi gerektiğini işaret buyuruyor bu bölüm. Onun âlemlerin Rabbi olduğu, Rahmân olduğu, Rahîm olduğu, din gün ün mâliki ve meliki olduğu ifade ediliyor. Ondan sonraki âyet-i kerime öbür anlam bölümüne geçiyor, ona geldik:

a. Yalnız Allah'a Kulluk Etmek

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

(الفاتحة:٤)

* Bu konuşma; Merhum Dr. Metin Erkaya tarafından, titizlikle çalışılarak metne dönüştürülmüştür. Mekanı Cennet olsun.

(*Iyyâke na'büdü ve iyyâke nestaîn*) Bu anlam bakımından: “Ancak sana ibadet ederiz ve ancak senden yardım isteriz.” diye çevrilebilir Türkçe'ye. (Fâtîha, 1/4)

Burada, *ıyyâke* kelimesi iki defa tekerrür ediyor. Ondan sonra da *na'büdü* ve *nestaîn* kelimeleri geliyor. Bunları izah edelim, anlam bakımından:

Arapça'da zamirler, yâni *ben, sen, o; biz, siz onlar*'ın yerine geçen zamirler, yalın haldeyse başka; özne durumunda, yüklem durumunda, fâil durumunda ise başka şekilde olurlar; tümleç durumunda ise başka şekilde olurlar, kelimeye bağlanırlar. Tabii olarak Arap, “Biz sana ibadet ederiz.” diyeceği zaman, (*Na'büdüke*) diyebilir. Yâni, *sana* sözünü yalın halde olmayıp, -e hâlinde olduğu için bağlı zamir, *ez-zamîrû'l-muttasıl*, bir kelimenin sonuna ekli, bağımlı zamir olarak kullanır. “*Na'büdüke*” der, tabii söyleyiş şekliyle böyledir

Na'büdüke ne demek? *Na'büdü*'nün başındaki *nun* harfi de, biz mânâsını taşıyor. *Na'büdüke*, biz sana ibadet ederiz demek olurdu. (*Ke*) bağlı zamir; yâni kelimenin sonuna bağlanan, kendi başına durmayan, yerine göre sana, seni mânâsına gelen; sende, senden mânâsına da gelebilen bir kelime. Yâni, zamirin yalın halin dışındaki halleri ifade eden şekli. Bağlı zamir, —*ez-zamâirü'l-muttasıla* derler bunlara— kelimenin sonuna bağlanır.

Ama burada, Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin bu ayet-i kerimesinde (*na'büdüke*) diye öğretilmemiş bize, öyle gelmemiş.

Na'büdü'nün önüne, sana mânâsını ifade etmek için -ke getirilmek istendiği zaman; -ke bağlı olarak durduğundan, tek başına olmadığından, iyyâ köküne bağlanmış, (iyyâke na'büdü) olmuş.

Burada bunu öne almakla, “Ancak sana ibadet ederiz!” mânâsı ortaya çıkıyor. Yâni ibadetin sadece ona olduğunu vurgulamak için, sona bağlamak yerine öne alıp müstakilen ifade edilmiş. (*İyyâke*) “Ancak sana (*na'büdü*) ibadet ederiz; (ve *iyyâke*) ancak senden (*nestâînü*) avn, yardım isteriz.” denmiş oluyor.

Yâni -ke zamirini öne almak gerektiği zaman, o bir yere bağlanan bir zamir olduğundan, tek başına duramadığından, *iyyâ* köküne bağlanıyor. *İyyâke*, sana demek. Öne alınması dolayısıyla, “Ancak, sadece ve sadece sana ibadet ederiz!” mânâsı çıkıyor.

Abede-ya'büdü, ibadet etmek mânâsına bir kelime. Onun da aslı, esası saygın bir makama veya kişiye karşı kendisini aşağıda kılmak, mahviyetkârâne davranmak, zelîlâne davranmak demek oluyor. Zelil, aşağı mânâsından çıkmış bir kelime bu. Onun için Arapların (*tarîkü'l-muabbed*), yâni “aşağıdaki yol, aşağı yol” mânâsına kullandıklarını ve (*baîrun muabbed*), yâni “itaatkâr binek” mânâsına kullandığını lügatçılar ifade ediyorlar.

Demek ki *abede*; saygın bir makama, saygın bir kişiye, zâta karşı zelîlâne, aşağı, itaatkârâne davranmak mânâsına gelen bir kelime.

Tabii bu şekilde davranmak, yâni saygı duyarak davranmak, kendisini aşağı tutarak, hor, zelil ve mahviyetkârâne davranarak muamele etmek hak yerde de olabilir, bâtil yönde de olabilir. Nitekim bazı insanlar, Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetlerinden kesin olarak biliyoruz, meselâ nefesine tapıyorlar, nefsini put ediniyorlar. Yâni nefesine saygı duyuyor, nefsini dinliyor, onun karşısında sanki onun esiriymiş, kölesiymiş gibi onun sözünü dinliyor.

Bazısı şeytana tapıyor. Şeytana saygı duyuyor âdetâ, şeytanın emirlerini tutuyor. Şeytanın karşısında sanki onun kuluymuş, esiriymiş gibi davranıyor. “Kimisi paraya tapıyor” diyoruz, Türkçe’de de güzel kullanılıyor bu mânâ. Meselâ:

“—O adam, o kadına taparcasına bağlı.” deniliyor.

Birisi bir kimseyi fazla sevgi ile gözlüyorsa;

“—O kadına tapıyor.” deniliyor.

“—Falanca şeytana tapıyor, filânca paraya tapıyor, falanca makama tapıyor...” deniliyor.

Tabii bunlar mânevî mânâlar.

Maddeten de insanlar, tarih boyunca kendilerine bazı mâbudlar, yâni ibadet edilecek varlıklar, putlar edinmişler ve onlara tapına gelmişler. Kimisi gökyüzündeki bazı varlıkları, yüksek şahsiyetli, güç kuvvet sahibi varlıklar sanmış. Onların dünyaya tesir ettiğini düşünmüş. Kimisi güneşe tapmış, kimisi aya tapmış. Kimisi beğendiği, parlak gördüğü yıldızla tapmış. Kimisi eliyle yaptığı bir takım eşyalara tapmış.

Kimisi çevresinde gördüğü saygın, kendisine korku veren, hürmet hissi telkin eden bir muhteşem dağa, veyahut bir nehire tapmış, veyahut bazı hayvanlara tapanlar çıkmış... Yâni insanların tarih boyunca görülen acı, feci, zavallı durumu; muhtelif şeylere kulluk etmişler, ibadet etmişler.

Burada deniliyor ki: (*Iyyâke na'büdü*) “Biz müslümanlar, biz mü'minler, yâ Rabbi, sadece ve sadece sana taparız! Sana taparız yâ Rabbi, başkasına değil. Hiç başka insanların yanlılıkla tapındıkları gözümüzde yok. Onların hepsini itiyoruz, sadece sana ibadet ediyoruz yâ Rabbi!” deniliyor.

b. Yalnız Allah'tan Yardım İstemek

(*Ve iyyâke nestaîn*) *Nestaîn* sözü de, istif'al bâbından, *avn* kökünden geliyor. *Avn*, yardım etmek demek. İstif'al bâbına nakledilince, yardım istemek mânâsına geliyor. Meselâ *istiğfâr*, mağfiret istemek; *istirhâm*, rahmet istemek mânâsına geliyor. *Isteâne-yestaînü-istiâne*, *avn* istemek. (*Ve iyyâke nestaîn*) “Ancak senden *avn* isteriz.”

Avn ne demek? Yardım demek. (*Aleyke avnu'llâh*) “Allah'ın yardımı senin üzerine olsun!” mânâsına. Böyle belki bazı levhalarda görmüşsünüzdür, güzel hattatların eseri olarak.

Demek ki, biz yardımı Allah'tan istiyoruz ve başkasından istemediğimizi, “Ancak senden istiyoruz!” mânâsına gelecek şekilde, *ıyyâke*'yi öne alarak söylüyoruz.

Tabii bu bir Allah kelâmı. Cenâb-ı Hak bize edeb de öğretiyor. Nasıl söylememiz, kendisine nasıl yalvarmamız, dua etmemiz gerektiğini, Fâtîha'nın ayetlerinin sıralanışından öğreniyoruz. Demek ki pattadak, hemen, "Yâ Rabbi şunu ver, bunu ver!" deyip girişmeyecek kul. Duaya, niyaza, Allah'tan istemeye başlamadan önce, Allah'ın şanını, azametini büyüklüğünü düşünecek:

"—İşte O Allah'tır, alemlerin Rabbidir, Rahman'dır, Rahîm'dir. Ahirette insanları toplayacak, mahkeme-i kübrâda mükâfatlarını, cezâlarını verecek. Biz onun kuluyuz, onun huzuruna varacağız, ona hesap vereceğiz." diyecek.

Bunları, Allah'ın bu sıfatlarını böyle düşünüp, ona bunları söylediğimiz zaman, saygımızı ifade etmiş oluyoruz. Hamd duygumuzu, hayranlık, takdîr-kârâne saygı ve minnettarlık duygumuzu, o sıfatları düşünerek ifade etmiş oluyoruz. "Ve sadece sana ibadet ederiz; bütün her şeyde de sadece senden isteriz yardımını!" demiş oluyoruz.

Evlîyâullah büyüklerden, alimlerden birisi demiş ki, çok güzel bir söz, hoşuma gitti:

الْفَاتِحَةُ سِرُّ الْقُرْآنِ وَسِرُّهَا هَذِهِ الْكَلِمَةُ

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

(*El-fâtihatü sirru'l-kur'ân*) "Fâtîha Sûresi Kur'an-ı Kerim'in özetidir, sırrıdır, esrarı bunun içinde saklıdır. (*Ve sirruhâ hâzihi'l-kelimeh*)

Fâtîha Sûresi'nin de sırrı bu kelime, yâni şu şimdi anlattığımız, (*İyyâke nâ'büdü ve iyyâke nestaîn*)'dir. Yâni, "Sadece sana ibadet ederiz ve sadece senden yardım isteriz." cümlesi Fâtîha'nın özüdür.

Bilmiyorum aklınıza geldi mi, hani dualar edilir edilir de, en sonunda, (*Bi-hürmeti esrârî sûreti'l-fâtîhah*) denilir. Yâni, "Fâtîha'nın sırları hürmetine yâ Rabbi, şu yapılan, yaptığımız duaları kabul eyle!" deriz ya, hep duymuşsunuzdur. İşte Fâtîha'nın esrarı, pek çok esrarı var ama, asıl özü, esası bu; ancak Allah'a ibadet etmek ve ancak Allah'tan istemek...

Birincisi, ancak Allah'a ibadet etmek... "Ben şirkten, kâfirlikten, müşriklikten berîyim yâ Rabbi, ben mü'minim yâ Rabbi, ben senden gayriye tapmıyorum!" demiş oluyor, *ıyyâke nâ'büdü* deyince kişiler, mü'min kullar. İkincisi de:

تَبَرُّؤُ مِنْ الْحَوْلِ وَالْقُوَّةِ

(*Teberru' mine'l-havli ve'l-kuvveh*) "Kendimin âcizliğini anladım yâ Rabbi! Benim gücüm kuvvetim yeterli değilmiş müşküllerimi çözmeye... İşlerimi sana ısmarladım, sana havale ettim, sana dayandım, sana güvendim, senden istiyorum!" demek, gücün, kuvvetin Allah'ta olduğunu idrak demek. Yâni;

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

(*Lâ havle ve lâ kuvvete illâ bi'llâh*) “Güç kuvvet sadece Allah’ın elindedir.” mânâsı saklı orada... Bir insan Allah’ın dostu oldu mu, ne mutlu! Allah’ın düşmanına da ne yazık!.. Mutlaka Allah’ın düşmanı hor ve zelil olur, Allah onu kahreder. Allah dostu da mutlaka sonunda iflâh olur, felâh bulur, saadete erer.

Demek ki, *ıyyâke na'büdü* (*Lâ ilâhe illa'llâh*) demek âdetâ; ve *ıyyâke nestaîn* de (*Lâ havle ve lâ kuvvete illâ bi'llâh*) mânâsı demek... Yâni, “Allah’tan başka ilâh yok. Yâ Rabbi, onun için bütün ilâhların bâtıl olduğuna ben inandım, biliyorum; sana tapıyorum. Güç kuvvet de sadece senin elindedir, sen takdir ediyorsun. Sen nasib edersen olur, nasib etmezsen olmaz. Mukadderâtı yazan sensin. Senden yardım istiyorum. Güç kuvvet sendedir. Senden başka, hakiki güç kuvvet sahibi yoktur.” denmiş oluyor.

Demek ki çok esrar saklı bu kısacık kelimelerin, mübarek sözlerin altında, arkasında... Çok güzel! “Fâtîha’nın esrarı işte bu sözlerdedir.” deniliyor.

Tabii bu, Allah’a işlerini havale etmek, Allah’a tevekkül etmek, Kur’an-ı Kerim’in pek çok ayetlerinde bize emredilen çok güzel bir davranış. Bu hususta pek çok ayet-i kerimeler var. Hocamız (Rh.A)’in de tertip eylediği *Evrâd-ı Şerîfe*’sinde, tevekkülle ilgili ayetlerin toplandığı gün var, özel. Tevekkülü emreden ayetleri okuyoruz orada, Allah kabul eylesin... Misâl olsun, teberrüken okuyalım. Allah-u Teâlâ Hazretleri buyuruyor ki bir ayet-i kerimede:

فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ
عَمَّا تَعْمَلُونَ

(هود: ١٣٣)

(*Fa'büdhü ve tevekkel aleyh*) “Allah’a ibadet et ey kulum ve ona tevekkül eyle! (*Ve mâ rabbüke bi-gâfilin ammâ ta'melûn*) Senin Rabbin, sizin işlediğiniz amellerin hiç birinden gâfil değildir, hepsini görüyor; alîm, basîr, semi’, habîr ve her şeye kâdirdir.” (Hud, 11/123)

Başka bir ayet-i kerime:

قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا

(الملك: ٢١)

(*Kul hüve'r-rahmânü âmennâ bihî*) “O Rahman’dır; bizim Rabbü'l-âlemîn dediğimiz, taptığımız mevlâmız Rahman’dır. Biz ona iman eyledik, (*ve aleyhi tevekkelnâ*) ve ona tevekkül eyledik.” (Mülk, 67/29)

رَبِّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا

(المزمل: ١٠)

(*Rabbi'l-meşriki ve'l-mağribi lâ ilâhe illâ hüve fe'ttahizhü vekîlâ.*) “Allah doğunun, batının, maşrikin, mağribin sahibidir, ondan başka ilâh yoktur. Onu vekil edinin!” (Müzzemmil, 73/9)

Allah'ın ayet-i kerimeleri, emirleri pek çok. Bu çok güzel bir ayet-i kerime Fâtiha'nın iki bölümünün ortasında... Birinci bölüm, Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin güzel Esmâ-i Hüsnâ'sını ihtiva ediyor, sıfatlarını ihtiva ediyor. Burada, "Ancak sana ibadet ederiz yâ Rabbi, ancak senden yardım isteriz yâ Rabbi!" deniliyor. Bu da güzel!

Burada tabii, kişi bunu tek başına kıldığı namazda da söyleyebilir. Tek başına gezerken, evindeyken de bu Fâtiha'yı okuyabilir. Ama niye biz deniliyor?.. *Na'büdü* deniliyor, *a'büdü* denmiyor, *estaînü* denmiyor? Ben ibadet ederim, ben senden yardım isterim denmiş olsaydı, Arap dilinin özelliğine göre hemze ile söyleyecekti. *A'büdü* demiyor, *na'büdü* diyor. *Estâînü* demiyor, *nestâînü* diyor...

Tabii buradabirbaşkagüzelede bvar: Biz Allah'ın kullarından bir kuluz. Bizim gibi milyarlarca, sayısız kulları var. Biz neyiz?.. Hiç, bir nâçiz, bir aciz kuluz. Onu idrak etmiş oluyoruz. Sana nice nice güzel ibadet eden kullar var mânâsını seziyoruz. Peygamberler var, evliyâullah var, sâlihler var... Hepsi sana çok daha güzel ibadet ediyor. Belki ben ibadetimi onlar kadar güzel yapamıyorumdur, kusurluyumdur. Onun için "Ben sana ibadet ederim, senden yardım isterim!" demiyor da, "Senin güzel kulların, kim bilir nice güzel hizmetler edebiliyorlar, benden daha başarılı olarak.

İşte bütün bu yaratıkların, kulların, biz mü'minler yâ Rabbi, ancak sana ibadet ederiz ve ancak senden yardım isteriz!" diye denmiş oluyor. Biz denmesi, *na'büdü* diye söylenmesi böyle güzel mânâlar da ihtiva ediyor, el-hamdü lillâh...

Tabii kul olmak, Allah'a kulluk etmek, *abede*. Yâni, Allah'ın büyüklüğünü hissedip, kendisinin hiçliğini hissedip, onun önünde hor, zelîlâne, fakîrâne, mahviyetkârâne ibadet etmek, bir kul için çok büyük şereftir. Çünkü Allah'a, alemlerin Rabbine kul oluyor. Kul, alemlerin Rabbine kul olunca, alemlerin Rabbinden çok şeref kazanıyor. Kul olmaktan, ona intisabdan çok büyük rütbe kazanıyor. Onun için, rütbelerin en yükseklerinden birisi kul olmak, kulluk makamıdır.

Onun için Allah-u Teâlâ Hazretleri, Peygamber Efendimiz'i bazı ayetlerde, (*abdühû*) "kulu" diyeanmıştır. Birkaç tanesini hemenzikredelim! Böyle şeref bahşetmek makâmında, kulluğun ne kadar şerefli olduğunu göstermek bâbında, Peygamberimiz'den "*abdühû*" diye bahsettiği ayetlerden meselâ, Kehf Sûresi'nin başında nasıl geçiyor?.. *Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm*:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ

(الكهف:١)

(*El-hamdü li'llâhi'llezî enzele alâ abdihi'l-kitâb*) Kulu, *abdihi*, yâni Peygamber Efendimiz Muhammed-i Mustafa... “Kulu üzerine kitabı, yâni Kur’an’ı inzal eden Allah’a hamd ü senâlar olsun! Hamd, kulu Muhammed üzerine Kur’an olan kitabını, Kur’an-ı Kerim’i indiren Allah’a mahsustur.” (Kehf, 18/1) diye, bak orada (*alâ abdihi*) diyor; Peygamber Efendimiz’in ismini söylemiyor, (*abdihi*) diye o sıfatla anıyor.

Başka bir ayet-i kerimede de Peygamber SAS Efendimiz’den bahsederken;

وَإِنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ

(الجن: ١٩)

(*Ve innehû lemmâ kâme abdu’llâhi yed’ùhu*) “Kulu kalkıp ona dua ederken...” (Cin, 72/19) diye geçiyor.

Sonra, bu İsrâ ve Mi’rac gecelerini yaşadık. Allah nice kandillere erdirsin, kandilleriniz mübarek olsun...

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ

(الإسراء: ١٠)

(*Sübhâne’llezî esrâ bi-abdihi*) “Kulunu bir gecede Mescid-i Haram’dan Mescid-i Aksâ’ya götürüveren, getiriveren Allah-u Teâlâ’nın kudreti ne kadar yücedir, ne kadar şaşılacak bir tecellîdir!” (İsrâ, 17/1) mânâsına, orada da (*abdihi*) diye geçiyor.

Abd olmak çok büyük şereftir. Ne mutlu bize ki Allah-u Teâlâ Hazretleri'ne abd olmuşuz, onun kulu olmak ne büyük şereftir. Onun bizim Rabbimiz olması ne büyük izzet ve devlet ve saadettir! Allah-u Teâlâ Hazretleri bizi onun kulluğundan ayırmasın...

Şimdi, Fâtiha'nın birinci bölümünde Mevlâmızın sıfatlarını zikredip, ondan sonra da "Ancak sana ibadet ederiz yâ Rabbi! Ancak senden yardım dileriz." diyoruz. Yâni, ne hususta yardım dileriz, ne demek o?.. Yardımı nerede isteriz:

عَلَى طَاعَتِكَ وَعَلَى أُمُورِنَا كُلِّهَا

(Alâ tâatike ve alâ umûrinâ küllihâ) "Sana güzel kulluk etmekte, ibadet ve taatte bizi muvaffak etmen için; şaşkırtılmaman, şeytana kandırtılmaman, nefse uydurtılmaman hususunda ve bütün yapmak istediğimiz işlerde kolaylık ver diye senden yardım isteriz." demek.

c. Bizi Sırât-ı Müstakîme Sevk Et!

Bunları dedikten sonra, "Yardım isteriz!" dedikten sonra, asıl isteğin ne olduğuna geçiliyor:

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

(الفاتحة:ه)

(Ihdina>s-sırâta'l-müstakîm) (Fâtiha, 1/5) ayet-i kerimesi geliyor. Yâni kulun ifadesi olarak...

Allah'a kul nasıl ibadet edecek, Peygamber Efendimiz nasıl ibadet etmiş, nasıl yakarmış, yalvarmış, dua etmiş?.. (*El-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîn.*) demiş, (*Er-rahmâni'r-rahîm.*) demiş, (*Mâliki yevmi'd-dîn.*) demiş, (*İyyâke na'büdü ve iyyâke nestaîn.*) demiş. Ondan sonra, asıl isteğın ne olduğunu, yâni gönlündeki muradı, zamîrinde gizlediği arzusu izhar edilmiş oluyor: (*İhdina's-sırâta'l-müstakîm.*) “Yâ Rabbi, bizi o sırât-ı müstakîme sevk et, yönelt! O sırat-ı müstakîme sok!”

İhdinâ, *hedâ-yehdî* fiilinden geliyor, sevk etmek, yöneltmek, yönlendirmek, götürmek mânâsına geliyor. Başka ayetlerde de geçiyor, meselâ:

وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ

(البلد: ۱۰)

(*Ve hedeynâhü'n-necdeyn*) “Tarîk-ı hayrı ve şerri kula, insanoğluna, yarattıktan sonra gösterdik, beyan ettik; oraya sevk ettik.” (Beled, 90/10) demek.

اجْتَبَاهُ وَهَدَيْهِ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ

(النحل: ۱۲۱)

(*İctebâhu ve hedâhü ilâ sırâtın müstakîm.*) “Allah o peygamberini korudu ve onu sırât-ı müstakîme hidayet eyledi, sevk eyledi.” diye bir başka ayette geçiyor. (Nahl, 16/121)

Sonra kâfirlerin, müşriklerin toplanıp cehenneme götürülmesi için, Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin;

فَاهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ

(الصافات: ٢٣)

(*Fe'hdûhüm ilâ sırâtı'l-cahîm.*) “Onların cehennemine yoluna sevk edin!” diye emrettiği belirtiliyor. (Sâffât, 37/23)

Demek ki, bazen *hedâ-yehdî* fiili *ilâ* harf-i cerri ile kullanılıyor. Bazen *ilâ* harf-i cerri olmadan doğrudan doğruya tümlecini alıyor, harf-i cersiz olarak. Bazen de *li* ile kullanılıyor. Meselâ:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَيْنَا لِهَذَا

(الأعراف: ٤٣)

(*El-hamdü li'llâhi'llezî hedânâ li-hâzâ*) “Bizi bu nimetlere, bu devletlere sevk eden, ulaştıran, eriştiren Allah'a hamd olsun!” diye, cennet ehli böyle dua edecekler.” (A'râf, 7/43) diye ayet-i kerimede bildiriliyor.

Hedâ-yehdî, sevk etmek demek. (*lhdinâ*) da “Bizi sevk eyle yâ Rabbi, bize hidayet eyle, bize delâlet eyle, bize yol göster, kılavuzluk eyle de, oraya gidelim!” demek. Nereye?..

(*Es-sırâta'l-müstakîm*) *Sırât*, yol demek ama kıvrımı olmayan, dümdüz yola derler.

Ama Araplar bunun ilk anlamı dümdüz yol olduğu halde, doğru veya eğri, kıvrımlı veya doğru yol için de kullanmaya başladıklarından, mânâ ayrılmasın, tam anlaşılсын diye *müstakîm* sıfatıyla da te'kid ediliyor. (*İhdina's-sırat*) dese, “Bizi böyle eğri büğrü olmayan, dosdoğru yola yönelt, sevk et, götür!” demek olacak; ama, bu daha kuvvetlensin diye, (*ihdina's-sırâta'l-müstakîm.*) “Bizi müstakîm olan, dosdoğru yola sevk et!” deniliyor. *İstikâmet* ne demek? Doğru demek, eğrisiz demek, dümdüz demek...

Bu dosdoğru yoldan, (*es-sırâta'l-müstakîm*)'den murad nedir diye bazı alimler beyanda bulunmuşlar. “Bu ne demek istiyor, yâni ‘Dosdoğru yola bizi ilet!’ten murad nedir?”

Bazıları demişler ki: “Bu, *kitâbu'llah* demektir.”

Hazret-i Ali RA'dan rivâyet edildiğine göre, Rasûlüllah Efendimiz SAS buyurmuş ki:¹

الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ كِتَابُ اللَّهِ

(ابن أبي حاتم عن علي)

¹ Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.II, s.419, no:3858; Hz. Ali RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.IX, s.212, no:9031; Hâkim, *Müstedrek*, c.II, s.284, no:3023; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.II, s.326, no:1938; *Mecmaü'z-Zevâid*, c.VII, s.48, no:10896; Abdullah ibn-i Mes'ud RA'dan.

Ukaylî, *Zuafâ*, c.III, s.293, no:1296; Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidal*, c.III, s.291, no:6465; Muaz ibn-i Cebel RA'dan.

(*Es-sırâtu'l-müstakîmü kitâbu'llâh*) “Doğru yol Allah’ın kitabıdır.”

Hakîkaten biz ilk dersimizde, Hz. Ali Efendimiz’den bir takım kelimeleri, Kur’an-ı Kerim’i medih sadedinde söylemiş olduğu bazı kelimeleri size iletmiştik, söylemiştik söz arasında... Hz. Ali Efendimiz, merfu’ olan bir rivayette, kendisine ref olunmuş bir ibaresinde şöyle buyurmuş:²

هُوَ حَبْلُ اللَّهِ الْمَتِينُ وَهُوَ الذِّكْرُ الْحَكِيمُ
وَهُوَ الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ

(ت. عن علی)

(*Hüve hablu’llâhi’l-metîn*) “Kur’an-ı Kerim, Allah’ın sapasağlam ipidir. (*Ve hüve zikrü’l-hakîm*) Bu hikmetli bir uyarıdır, fikirdir. (*Ve hüve sırâtu’l-müstakîm*) Ve dosdoğru yoldur.” buyurmuş.

Yâni, “Sırât-ı müstakîm kitâbu’llahtır.” diyenlerin ileri sürdükleri belgeler, kanıtlar bunlar.

² Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.172, no:2906, Dârimî, *Sünen*, c.II, s.526, no:3331; Bezzâr, *Müsned*, c.III, s.71, no:836; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VI, s.125, no:30007; Beyhakî, *Şuabü’l-İman*, c.II, s.325, no:1935; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, c.V, s.253; Taberânî, *Müsnedü’ş-Şâmiyyîn*, c.III, s.258, no:2206; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.VIII, s.321, no:4416; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, c.XXXIV, s.267, no:7610; Hz. Ali RA’dan.

Taberânî, *Mu’cemü’l-Kebîr*, c.XX, s.84, no:160; Muaz ibn-i Cebel RA’dan.

Bazıları da demişler ki: “*Es-sırâtü’l-müstakîm*, İslâm’ın bütünüdür.” Meselâ, böyle diyenlerden İbn-i Abbas RA:

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ذَاكَ الْإِسْلَامُ

(*Ihdina’s-sırâta’l-müstakîm, zâke’l-islâm*) “Bu sırâtü’l-müstakîm, İslâm demek, İslâm dininin tamamı demek.” buyurmuş.

Aynı mânâ, İbn-i Mes’ud ve ashabdan bazı kimseler tarafından da –*rıdvânüllâhi aleyhim ecmain*– rivâyet edilmiş. Yâni, o Peygamber Efendimiz’in ashâbı demişler ki:

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ هُوَ الْإِسْلَامُ

(*Ihdina’s-sırâta’l-müstakîm, hüve’l-islâm*) “*Es-sırâtü’l-müstakîm*, bütünüyle İslâm dediğimiz dindir.” demişler.

Bazıları da daha açık bir şekilde:

هُوَ دِينُ اللَّهِ الَّذِي لَا يُقْبَلُ مِنَ الْعِبَادِ غَيْرُهُ

(*Hüve dînu’llâh, ellezî lâ yukbelu mine’l-ibâdi gayruhû*) “O Allah’ın, başka bir inancı kabul etmeyip, sadece onu kabul edeceğini bildirdiği İslâm dinidir.” diye söylemişler.

Ayet-i kerimelerde bu konuda:

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

(آل عمران: ۱۹)

(*Inne’d-dîne inda’llâhi’l-islâm*) “Allah’ın muteber saydığı geçerli din, sadece ve sadece İslâm’dır.” (Âl-i İmran, 3/19)

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ

(آل عمران: ٨٥)

(*Ve men yebtaği gayre'l-islâmi dinen felen yukbele minhu*) “İslâm’dan gayrı bir dinle tedeyyün edenler, ömrünü geçirenlerden ibadetleri, dinleri, dindarlıkları, zâhidlikleri, hayratları kabul olmayacaktır.” (Âl-i İmran, 3/85) diye bildirildi. “İşte o *dînu’llâh*, sırât-ı müstakîmden maksat budur.” diye açıklama yapmışlar.

Tabii, bunların hepsini iz’an ile, irfan ile düşünürsek, hangi şekilde tevcih edilirse edilsin, hepsi aynı kapıya çıkıyor; yâni, Allah’ın emirlerine, Peygamber Efendimiz’in sünnetine uymak demek. Selef-i sâlihînimizin, Peygamber Efendimiz’in mübarek ashabının, hulefâsının gittiği yol demek.

الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ الَّذِي تَرَكْنَا عَلَيْهِ

رَسُولُ اللَّهِ

(*Es-sırâtu'l-müstakîm, ellezî terekenâ aleyhi rasûlü'llah*) “Sırât-ı müstakîm, Rasûlüllah SAS’in ömr-ü hayatında bizlere öğretip, bizi de, ‘İşte bak, böyle müslümanlar olacaksınız!’ diye belli bir noktaya getirdikten sonra, ahirete teşrif edip gittiği zamanki, o asr-ı saadetteki güzel şeydir.” O yolu istiyoruz. Yâni, (*İhdina’s-sırâta'l-müstakîm*) deyince, Allah-u Teâlâ Hazretleri’nden o İslâm dinini, o bozulmamış,

tertemiz, sâfî hâlini, Kur'an-ı Kerim'le beyan edilen, şeriatla çerçevesi çizilen yolu istemiş oluyoruz.

“—Peki, müslüman zâten müslüman olduğu halde, niye bizi Allah'ın İslâm'a iletmesini, hak dine, Peygamber Efendimiz'in yoluna iletmesini istiyoruz?” diye sorulacak olursa; buna benzer mânâ ve buna benzer ifadeler Kur'an-ı Kerim'in başka yerinde de var. Bu te'kid, yâni şu demek oluyor:

“—Yâ Rabbi, bizi İslâm'da sâbit kadem eyle, İslâm'dan ayırma, ayağımızı kaydırma, orada sâbit tut!..” mânâsına geliyor.

Alimler bir ayet-i kerimeyi, misal olarak vermişler. Meselâ, buyruluyor ki:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ

وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ

عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ

(النساء: ١٣٦)

(Yâ eyyühe'llezîne âmenû) “Ey iman edenler...” diye başlıyor, ondan sonra da devam ediyor ayet-i kerime: (Âminû bi'llâhi ve rasûlihî) “Allah'a ve Rasûlüne iman edin! (Ve'l-kitâbi'llezînezele alâ rasûlihî) Rasûlüne indirmiş olduğu kitaba, yâni Kur'an'a da iman edin! (Ve'l-kitâbi'llezînezele min kabl) Daha önce indirdiği ilâhî kitapları da tasdik edin, onlara da iman edin!” (Nisâ, 4/136) deniliyor.

Yâni, zaten mü'min ama, "İman edin!" ne demek?.. "Bizi bu imanda sabit kıl yâ Rabbi!" demek, "Ayağımızı kaydırma!" demek. Te'kid oluyor, yâni orada kalmayı istemek oluyor.

d. Kendilerine Nimet Verilen Kimseler

Sonra ayet-i kerimeler devam ediyor, bu Fâtiha Sûresi'nin ikinci bölümündeki akış: "Bizi o sırât-ı müstakîm'e sevk eyle yâ Rabbi!" Ondan sonra, o biraz daha açıklanıyor:

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ
الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

(الفاتحة: ۱-۷)

(*Sırâta'llezîne en'amte aleyhim*) "Şol kimselerin yoluna ki, sen onlara in'am ve ihsanda bulundun, lütfyledin. Yâni, lütfylediğin kimselerin yoluna... (*Gayri'l-mağdûbi aleyhim*) Kendilerine gazab ettiğin kimselerin yolu olmayan, ondan gayri olan; (*ve le'd-dâllîn*) dalâlete düşmüşlerin yolu olmayan, dalâlettekilerin yolundan gayri olan, doğru olan, İslâm olan, Rasûlüllah'ın, Kur'an-ı Kerim'in, çerçevesini beyan ettiği o güzel yola bizi hidayet et." (Fâtiha, 1/6-7) diye açıklama biraz daha geniş olarak ondan sonraki ayet-i kerimede de beyan ediliyor.

Tabii, (*Sırâta'llezîne en'amte aleyhim*) "Şol kimselerin yoluna ki, sen onlara in'am eyledin." Allah bazı kullarına in'am eylemiş,

nimet vermiş, ihsân eylemiş, lütfeylemiş, maddî, manevî derece vermiş... Dünyada, ahirette şeref, izzet vermiş, cennetiyle, cemâliyle taltif eylemiş.

Kim onlar?.. Ayet-i kerimelerde bunların açıklaması var. Meselâ, Nisâ Sûresi'nde ayet-i kerimede bildiriliyor ki, *bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-râhim*:

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ

أَنعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ

وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ

وَحَسَنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا

(النساء: ٦٩)

(*Ve men yutii'llâhe ve'r-rasûl*) “Kim Allah’a ve o peygambere, yâni Muhammed’e, er-Rasûl’e, Allah’ın gönderdiği o mâlûm peygambere itaat ederse; (*feülâike*) işte o itaat eden, tâbî olan kimseler, (*mea'llezîne en'ama'llâhu aleyhim*) Allah’ın kendilerine in’am, ihsan, ikram ettiği kimselerle beraber olacaklardır, onların yanındadırlar.

Allah’ın in’am ve ihsân ettiği kimseler, (*ellezîne*) şol kimseler ki (*en'ama'llâhu aleyhim*) Allah onlara in’am ve ihsan ve ikram eylemiş. Kim onlar?.. O in’am ettiği kimseler burada kelime kelime sayılıyor: (*Mine'n-nebiyyîne ve's-sıddîkîne ve's-şühedâi ve's-*

sàlihîn) “Peygamberler; sıddîklar, sıdk ü sadâkati tam olanlar; şehidler, Allah yolunda canlarını verenler; sàlihler, yâni hâli, dini, imanı sàlih, güzel olan kimseler.”

(*Ve hasüne ülâike refîkà*) Onlar ne güzel arkadaşlardır, ne iyi dostlardır.” (Nisâ, 4/69) Onların yanında olmak ne güzeldir. Çünkü, Allah’a ve Rasûlüllah’a itaat edenler, “Onlar beraber olunacak ne güzel refiklerdir, arkadaşlardır!” diye methediliyor.

Buradan anlıyoruz ki, Allah’ın ikram edeceği kimseler peygamberlerdir. Onun için, er-Rebi’ ibn-i Enes’ten rivayet edilmiş ki:

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ قَالَ هُمُ النَّبِيُّونَ

(*Sırata’llezîne en’amte aleyhim, kâle: Hümü’n-nebiyyûn*) “Bu, ‘kendilerine ikram edilen kimselerin yolu’ derken, ikram edilenler, bahşedilenler, peygamberlerdir.” demiş.

İbn-i Abbas’tan bir rivayette:

هُمُ الْمُؤْمِنُونَ

(*Hümü’l-mü’minûn*) “Onlar tam mü’minlerdir.” demiş.

Mücâhid’den ve Vekî’den rivayet edilmiş:

هُمُ الْمُسْلِمُونَ

(*Hümü’l-müslimûn*) “Onlar tam müslümanlardır.” demiş.

Zeyd ibn-i Eslem'de n rivayet olmuş ki:

هُمُ النَّبِيُّ وَمَنْ مَعَهُ

(*Hümü'n-nebiyyü ve men meahû*) “O, Peygamber Efendimiz'dir ve onun etrafındaki kenetlenmiş mübarek ashabıdır. Yâni, asr-ı saadetin mübarek neslidir.” diye açıklanmış oluyor.

Demek ki, “Peygamberler, mü'min-i kâmiller, Peygamber Efendimiz ve ashâbı, ondan sonra evliyâullah... İşte onların yoluna, yâ Rabbi bizi sevk eyle, yönelt!” denmiş oluyor.

e. Gadab Edilenler ve Dalâlete Düşenler

Ayetin devamında;

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

(الفاتحة:٧)

(*Gayri'l-mağdûbi aleyhim ve le'd-dallîn*) “Kendilerine gadab edilmişlerin yoluna değil, dalâlete düşmüşlerin yoluna değil...” (Fâtîha, 1/7) diye açıklama biraz daha genişletilmiş oluyor.

“*Gayri'l-mağdûbi aleyhim ve le'd-dallîn*” okuyoruz biz;

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ صِرَاطِ

الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَغَيْرِ صِرَاطِ الضَّالِّينَ.

(*Sırâta'llezîne en'amte aleyhim, gayri sırâti'l-mağdûbi aleyhim ve gayri sırâti'd-dâllîn*) demek oluyor bu tabii. Bunu, bir rivayette Peygamber SAS Efendimiz nasb üzere okurmuş, yâni bu hal üzere mânâsına. “Kendilerine gazab edilmiş halde değil, dalâlete düşmüş halde değil, kendilerine in'am edilmiş insanların yolu üzerine bizi sevk eyle, o tarafa götür yâ Rabbi!” demek diye o rivayet var.

Bu (*sırâti'l-mağdûbi aleyhim*), yâni kendilerine gazab edilenlerin yolu nedir, onlar kimlerdir?..

الَّذِينَ فَسَدَتْ إِرَادَتُهُمْ فَعَلِمُوا الْحَقَّ وَعَدَلُوا عَنْهُ

(*Ellezîne fesedet irâdetühüm*) “Onlar, düşünceleri, kafaları bozuk olanlar; (*fealimü'l-hakka*) hakkı bildikleri halde (*ve adelû anhu*) ondan yüz çevirenlerdir. “

(*Sırâta'd-dâllîn*), dalâlete düşmüşlerin yolu nedir? Onlar kimlerdir?

الَّذِينَ فَكَدُوا الْعِلْمَ فَهُمْ هَائِمُونَ.

(*Ellezîne fakadü'l-ilme*) “Onlar, bilgisi olmayan, ilmi şaşırılmış olanlar; (*fehüm hâimûn*) şaşkınlıktan ne yapacağını bilemeyenlerdir.”

Açıklaması mânâ bakımından böyle ama, kimler kastediliyor bundan diye rivayetlere bakacak olursak, bu hususta Peygamber SAS Efendimiz'den hadis-i şerifler var. Onları okuyalım;

Ebû Hüreyre RA'dan rivayet edilmiş ki: (*Mağdûbi aleyhim*) “Kendisine gazab edilmişler, yahudilerdir.”

Bu hususta ayet-i kerimelerde izahat var. Böyle olduğunu başka ayetler açıklıyor. Meselâ, Yahudilerden bahseden ayet-i kerimelerde, Kur'an-ı Kerim'de geçiyor ki:

مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ

(المائدة:٦٠)

(*Men leanehu'llâhi ve gadibe aleyhi*) “O kimseler ki, Allah kendilerine lânet etmiştir ve gadab etmiştir.” (Mâide, 5/60) Yahudiler hakkında bu ayetler.

Nasrâniler hakkındaki ayetlerde de:

قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَأَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ

سَوَاءِ السَّبِيلِ

(المائدة:٧٧)

(*Kad dallû min kablu*) “Ki onlar dalâlete düşmüş kişilerdi, (*ve edallû kesîran*) bir çok kimseleri de dalâlete sürüklemişlerdir, (*ve dallû an sevâis-sebîl*) yolun düzgününden, doğrusundan sapmışlardır.” diye bildiriliyor. (Mâide, 5/77) Demek ki, kesin olarak bunlar.

Ebû Zer RA'dan rivayet edildiğine göre, yine açıklayıcı hadis-i şerifler bunlar, ayetleri okuduktan sonra onları da okuyalım:

سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عَنِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ

قَالَ الْيَهُودَ قُلْتُ الضَّالِّينَ قَالَ النَّصَارَى

(ابن مردويه عن أبي ذر)

(*Seeltü rasûlü'llâh SAS ani'l-mağdûbi aleyhim*) Ebû Zerr-i Gıfârî RA, Peygamber SAS Efendimiz'e sokulgan bir sahâbi idi. O diyor ki:

“Yâ Rasûlallah! Bu Fâtiha'daki *el-mağdûbi aleyhim* kimlerdir?” diye sordum. (*Kâle: El-yehûd*) “Yahudilerdir.” buyurdu.

(*Kultü: Ed-dâllîn?*) “Dâllîn kimlerdir?” dedim. (*Kâle: En-nasârâ*) “Nasrânîlerdir.” buyurdu.

Bu mânâ, İbn-i Mes'ud RA'dan ve Peygamber Efendimiz'in ashâbından pek çok kimseden rivayet edilmiştir:

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ هُمُ الْيَهُودُ

وَلَا الضَّالِّينَ هُمُ النَّصَارَى

(السدى عن ابن مسعود)

(*Gayri'l-mağdûbi aleyhim, hümü'l-yehûd*) “Kendisine gazab edilenlerin yolu değil, sözündeki gazab edilenler yahudiler; (*vele'd-dâllîn*)'deki *dâllîn* sözüyle kastedilenler, (*hümü'n-nasârâ*) nasrânîlerdir.” diye belirtilmiş.

Neden bu sıfatlara uğramışlar?.. Çünkü Allah'ın emirlerini tutmamışlar, Allah'ın ayetlerini değiştirmişler, inançlarını yanlış yönle kaydırmışlar.

Zâten İslâm, onların yanlış inançlarını düzenlemek için, onlara *ehl-i kitap* olarak bir pâyeye veriyor, müşriklerden ayırıyor. Yâni kâfirler var; müşrikler var puta tapanlar, bir de ehl-i kitap var, kendilerine kitap indirilmiş insanlar. Onlara da İslâm dini nasihat ediyor:

“—Bakın sizin peygamberleriniz size böyle dememişti. Siz bu işleri sonradan değiştirdiniz, saptırdınız. İşin doğrusu o değildir. İşin doğrusu, Allah’ın bir olduğudur, şerîki nazîri olmadığıdır. Ona inanın, yanlış yollara sapmayın, dalâlete düşmeyin!” diyor İslâm.

Ötekiler de inatlarından, Allah’ın emirlerine aykırı hareket ettiklerinden, lânete uğramışlar, Allah’ın gazabına uğramışlar. Onun için, onlara da (*mağdûbi aleyhim*) deniliyor.

Şimdi biz Fâtîha’da her gün:

“—Aman bu eski ümmetlerin, kendilerine hak peygamber geldiği halde şaşırıp şaşkınları gibi olmayalım!” diye Allah’tan istiyoruz.

“—Bizi peygamberlerin, siddîkların, şehidlerin, sâlihlerin, evliyânın yoluna yönelt yâ Rabbi! Aman o şaşırıp da senin gazabına uğramış, lânetine maruz kalmış kavimlerin yoluna; dalâlete düşmüş, inancını yitirmiş, Allah’ın sevmediği bâtıl inançlara düşmüşlerin yoluna düşürme yâ Rabbi!” diye söylüyoruz.

Bu çok önemli, yâni imanın özü bu... Bizim de bu hususta çok müteyakkız olmamız lâzım diye, Fâtîha Sûresi bu tarzda bize açıkça ihtarda bulunuyor.

O halde sevgili dinleyiciler, biz ne yapmalıyız?.. Kur'an-ı Kerim'e sımsıkı sarılmalıyız! Peygamber SAS Efendimiz'in sünnet-i seniyyesini öğrenmeliyiz! Eski ümmetlerin acı tecrübelerinden istifade etmeliyiz! Onların düştüğü hatalara düşmemeliyiz!..

f. Fâtiha'dan Sonra Âmîn Denilmesi

Fâtiha Sûresi işte böylece tamamlanmış oluyor. Fâtiha Sûresi bittiği zaman, “Âmin...” denilir. Fâtiha okunduktan sonra, *âmin* demek müstehabdır. Çünkü bir çok rivayetler var ki, Peygamber SAS Fâtiha'yı okurken, (*Gayri'l-mağdûbi aleyhim vele'd-dàllîn*) dediği zaman, *âmîn* derdi ve sesini uzatırdı: “*Aaamiin...*” diye. Hazret-i Ali Efendimiz'den, İbn-i Mes'ud'dan bu konuda rivayetler var.

Ebû Hüreyre RA diyor ki:³

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

إِذَا تَلَا غَيْرَ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ

وَلَا الضَّالِّينَ قَالَ آمِينَ حَتَّى يَسْمَعَ مَنْ

يَلِيهِ مِنَ الصَّفِّ الْأَوَّلِ

(د.ه. عن أبي هريرة)

RE. 529/7 (*Kâne rasûlü'llah SAS, izâ telâ gayri'l-mağdûbi aleyhim ve le'd-dàllîn, kâle: Âmîn*) “Peygamber Efendimiz bunu okuduğu zaman *âmîn* derdi. (*Hattâ yesmea men*

yelîhî mine's-saffi'l-evvel.) İlk safta olanlar Rasûlüllah'ın bu *âmîn* dediğini duyarlardı.”

Başka rivayetler de var; “Herkes *âmîn* dediği için, mescid *âmin* sesiyle dolardı.” diyenler de var. Bu rivayetler sağlam.

Demek ki, Fâtiha bittiği zaman bir de “*Âmîn...*” demek, müstehab oluyor. *Âmîn*, Fâtiha'nın kendi kelimesi değil ama, o dualarla sûreyi okuyup bitirdikten sonra, *âmîn* demek müstehab oluyor.

Bu tabii ne mânâyâ geliyor?.. *Âmin*'in mânâsı,

رَبِّ افْعَلْ

(*Rabbi if'al*) “Böyle yap yâ Rabbi!” demek.

Lügatçı büyük alim Cevherî demiş ki:

أَمِينَ كَذَلِكَ فَلْيَكُنْ

(*Âmîn, kezâlike felyekün*) “İşte böyle olsun yâ Rabbi, tamam!” demektir.” demiş.

İmam Tirmizî demiş ki:

مَعْنَاهُ لَا تُخَيِّبْ رَجَاءَنَا

(*Ma'nâhu lâ tühayyib recâenâ*) “Yâ Rabbi, ümidimizi boşa çıkartma, bak bunu umuyoruz, ver yâ Rabbi!” demek.”

³ Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.309, no:934; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.278, no:853; Ebû Hüreyre RA'dan.

Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.II, s.95, no:2632; Zührî Rh.A'ten.

Kenzü'l-Ummâl, c.VII, s.51, no:17904.

Tabii *âmin*, *emine* kökünden geliyorsa, yâni “Bizim emniyetimizi sağla, duamızın emniyetini sağla, istediğimizi ver. Bizim umudumuzu boşa çıkarma, elimizi geri çevirme Yâ Rabbi!” mânâsına gelir diye böyle mânâlar verilmiş.

Ekseriyetle de kısaca:

اللَّهُمَّ اسْتَجِبْ لَنَا

(*Allahümme'stecib lenâ*) “Yâ Rabbi, bizim bu dualarımızı kabul et!” demek. Yâni, her duanın arkasından yapılan *âmîn*, “Yâ Rabbi bu duayı kabul et!” mânâsına gelir diye ifade etmişler. Bunu da müstehab olarak, biz de uyguluyoruz.

Peygamber SAS Efendimiz'den rivâyet var. Ebû Hüreyre RA şöyle rivayet etmiş:⁴

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

قَالَ إِذَا أَمَّنَ الْإِمَامُ فَأَمِّنُوا

فَإِنَّهُ مِنْ وَافِقِ تَأْمِينِهِ تَأْمِينِ الْمَلَائِكَةِ

غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ

(خ. م. عن أبي هريرة)

(*Enne rasûla'llâh SAS, kâle:*) Peygamber Efendimiz buyurdu ki: (*İzâ emmene'l-imâmü feemminû*) “İmam önünüze geçip Fâtîha'yı okuduğu zaman *âmin* dedi mi, siz de *âmin* deyin! (*Feinnehû men vâfeka te'mînühû te'mîne'l-melâikeh, gufire lehû mâ tekaddeme min*

zenbihî.) Çünkü, melekler de o zaman âmin der; kimin âmîn demesi meleklerin âmîn demesine denk düşerse, geçmiş günahları affolur.”

Bir başka rivayette:⁵

إِذَا قَالَ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ أَمِينَ وَالْمَلَائِكَةُ

فِي السَّمَاءِ أَمِينَ فَوَافَقَ

إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ

(م. عن أبي هريرة)

⁴ Buhârî, *Sahîh*, c.I, s.270, no:747; Müslim, *Sahîh*, c.I, s.307, no:410; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.309, no:936; Tirmizî, *Sünen*, c.II, s.30, no:250; Neseî, *Sünen*, c.II, s.144, no:928; İmam Mâlik, *Muvatta* (Rivâyet-i Yahyâ), c.I, s.87, no:194; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.I, s.286, no:570; İmam Şâfîî, *Müsned*, c.I, s.37, no:148; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.55, no:2261; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.I, s.322, no:1000; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.I, s.430; Ebû Avâne, *Müsned*, c.I, s.455, no:1686; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.XI, s.327, no:6151; Ebû Hüreyre RA'dan.

Lafız farkıyla: İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.277, no:852; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.233, no:7187; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.IX, s.7, no:9856; İbn-i Ebî Şeybe, *Musanef*, c.VII, s.312, no:36392; Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, c.III, s.18, no:1713; Hamîdî, *Müsned*, c.II, s.417, no:933; İbn-i Cârud, *el-Müntekâ*, c.I, s.57, no:190; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.IV, s.183, no:999; Dâra Kutnî, *İlel*, c.VIII, s.91; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VII, s.446, no:19714; *Câmiu'l-Ehâdîs*, c.II, s.405, no:1510.

⁵ Buhârî, *Sahîh*, c.I, s.271, no:748; Müslim, *Sahîh*, c.I, s.307, no:410; İmam Mâlik, *Muvatta'* (Rivâyet-i Yahyâ), c.I, s.88, no:96; İbn-i Hacer, *Tahlîsu'l-Habîr*, c.I, s.239, no:355; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VII, s.739, no:19712; *Câmiu'l-Ehâdîs*, c.III, s.385, no:2415.

(*Izâ kâle ehadüküm fi's-salâti âmin*) “Sizden biriniz *âmin* derse, melekler semâda *âmin* derler. (*Fevâfekat ihdâhümâ el-uhrâ*) Birisi ötekisine düşerse, rast gelirse; (*gufire lehû mâ tekaddeme min zenbihî*) bu *âmin* diyenlerin geçmiş günahı affolur.”

Tabii, bu *âmin*lerin birbirine denk düşmesi, muvafakat etmesi, uyuşması ne demek? Yâni: (*Fi'z-zaman*) “Aynı zamana denk düşen, tam aynı zamanda söylenmiş olursa...” diyenler olmuş. (*Fi'l-icâbeh*) “Kabul bakımından, meleklerin kabul edildiği gibi onunki de kabul olur.” mânâsına da diyenler olmuş. (*Fî sıfâti'l-ihlâs*) “Aynı ihlâsla, meleklerin ihlâsıyla *âmin* denilirse, o zaman günahlar affolur mânâsına gelir.” diyenler de olmuş.

Peygamber Efendimiz *âmin* demeyi tavsiye buyuruyor.

g. Namazda Fâtiha'nın Okunması

Aziz ve muhterem kardeşlerim, böylece Fâtiha sûresini bitirmiş oluyoruz. Bitirmeden önce bir hususu belirtelim, Peygamber SAS buyurmuş ki; Ubâdetü'bnü's-Sâmit RA'dan, Buhârî ve Müslim'in kitaplarında rivayet edildiğine göre:⁶

لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ

(بخ.م. عن عبادة بن الصامت)

(*Lâ salâte li-men lem yakra' bi-fâtihati'l-kitâb*) “Fâtiha'yı okumayan kimsenin namazı olmaz.”

Onun için, Fâtîha Sûresi, namazda mutlaka okunması gereken çok mühim bir sûre. Bunu böyle geniş geniş açıklamış olduk.

Ebû Hüreyre RA'dan gelen bir rivayette de, Peygamber Efendimiz buyuruyor ki:⁷

يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى قَسَمْتُ الصَّلَاةَ بَيْنِي وَبَيْنَ

عَبْدِي نِصْفَيْنِ فَنِصْفُهَا لِي

وَنِصْفُهَا لِعَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ

(Yekûlu'llàhu teâlâ) Allah-u Teâlâ Hazretleri buyurur ki: (*Kasemtü's-salâte beynî ve beyne abdî*) "Namazı kulumla aramda taksim ettim, (*nısfeyni*) ikiye taksim ettim; (*fenısfuhâ lî*) birisi benim, (*ve nısfuhâ li-abdî*) ötekisi de kulumun. (*Ve li-abdî mâ seel*) Kulum ne isterse, namazdan o istediği kendisine verilecektir."

إِذَا قَالَ الْعَبْدُ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى حَمِدَنِي عَبْدِي

⁶ Buhârî, *Sahîh*, c.I, s.263, no:723; Müslim, *Sahîh*, c.I, s.295, no:394; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.277, no:822; Tirmizî, *Sünen*, c.II, s.25, no:247; Neseî, *Sünen*, c.II, s.137, no:910; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.314, no:22729; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.I, s.321, no:17; Taberânî, *Mu'cemü's-Sagîr*, c.I, s.139, no:211, İbn-i Ebî Şeybe, *Musanef*, c.I, U s.316, no:3618; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.38, no:2193; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.I, s.3126, Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, c.IV, s.386, no:3624; İbn-i Cârud, *el-Müntekâ*, c.I, s.56, no:185; Übâdetü'bnü's-Sâmit RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VIII, s.112, no:22140; *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s.365, no:3072; *Câmiu'l-Ehâdîs*, c.XVI, s.422, no:17157.

(*Izâ kale'l-abdü: El-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîn*) “Kul namazda Fâtiha’yı okurken, ‘*El-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîn*’ deyince; (*Kàle'llâhu teâlâ: Hamidenî abdî*) Allah-u Teâlâ, ‘Bak, kulum bana hamd etti.’ der.” Hamd edeni sever Allah.

وَإِذَا قَالَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى
أَثْنِي عَلَيَّ عَبْدِي

(*Ve izâ kàle: Er-rahmâni'r-rahîm*) “Fâtihâ’nın ayetlerine devam ederek, ‘*Er-rahmâni'r-râhim*’ derse; (*Kàle'llâhu teâlâ*) Allah-u Teâlâ buyurur ki: (*Esnâ aleyye abdî*) ‘Bak, kulum beni medhediyor, şânımı yüceltiyor.’”

فَإِذَا قَالَ مَالِكٌ يَوْمَ الدِّينِ قَالَ اللَّهُ
مَجَّدَنِي عَبْدِي

⁷ Müslim, *Sahîh*, c.I, s.296, no:395; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.276, no:821; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.201, no:2953; Neseî, *Sünen*, c.II, s.135, no:909; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1243, no:3784; İmam Mâlik, *Muvatta* (Rivâyet-i Yahyâ), c.I, s.84, no:188; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.285, no:7823; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.I, s.252, no:502; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.V, s.84, no:1784; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.I, s.312, no:35; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.II, s.128, no:2767; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.II, s.445, no:2361; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.38, no:2196; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.I, s.316, no:981; Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, c.I, s.110, no:166; Hamîdî, *Müsned*, c.II, s.430, no:973; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.I, s.426; Ebû Avâne, *Müsned*, c.I, s.452, no:1673; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.412, no:4055; Münâvî, *el-Ehâdîsü'l-Kudsiyye*, c.I, s.52, no:115; *Câmiu'l-Ehâdîs*, c.XV, s.62, no:14981.

(Feizâ kàle: Mâliki yevmi'd-dîn.) Kul, "Mâliki yevmi'd-dîn" deyince; (Kàle'llàh: Meccedenî abdî) Allah: "Kulum beni yüceltti, temcid eyledi, azamet ve celâlimi, şânımı itiraf eyledi, ifade eyledi." der.

فَإِذَا قَالَ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

قَالَ هَذَا بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ

(Feizâ kàle: İyyâke na'büdü ve iyyâke nestaîn.) Kul, "Yâ Rabbi, ancak sana ibadet ederiz, ancak senden yardım isteriz!" deyince; (Kàle: Hâzâ beynî ve beyne abdî, ve li-abdî mâ seel) Allah: "Evet, bu, kulumla benim aramda bulunan bir husustur, aramdadır ve kulum ne istemişse verilecektir. Mâdem bana ibadet ediyor, ibadetini kabul edeceğim. Mâdem sadece benden yardım istiyor, yardım edeceğim!" der.

فَإِذَا قَالَ إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

قَالَ هَذَا لِعَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ

(Feizâ kàle: İhdina's-sırâta'l-müstakîm. Sırata'llezîne en'amte aleyhim, gayri'l-mağdûbi aleyhim ve le'd-dâllîn.) Kul böyle deyince; (Kàle)Allah-uTeâlâHazretleribuyurur: (Hâzâ li-abdî) "İşte kulumun hissesi budur;

Fâtiha'dan, namazdan, namazda okunan Fâtihâ'dan kazancı bu olacak. (*Ve li-abdî mâ seele*) Kulum ne istemişse, kulumun istediği kendisine ihsan olunacaktır." buyurur.

Demek ki, Fâtiha Sûresi, esas itibariyle en güzel ibadet, en güzel niyaz olan namazda, mutlaka okunması gereken bir sûredir.

Namazda "*Allâhu ekber!*" deyip de, kul Cenâb-ı Mevlâ'nın dîvânına durduğu zaman, perdeler açılır, Allah'ın dîvânına girer. İki tarafta hûri kızları dizilmiş olur. Karşısında Cenâb-ı Rabbü'l-âlemîn olur, namaza durduğu zaman...

Önce hamd ediyor, Allah'ın güzel sıfatlarını söylüyor. O zaman, "Kulum bana hamd etti, beni yüceltti, bana övgüler sundu, benim şânımın büyüklüğünü itiraf eyledi, ifade eyledi." diye, Allah-u Teâlâ Hazretleri memnun olur kulunun bu edebinden, bu ifadelerinden...

"Ancak sana ibadet ederiz, ancak senden yardım isteriz!" deyince; "Tamam, ibadetini kabul ediyorum, istediğini vereceğim!" der. Ondan sonra da doğru yola girmek istediğini, doğru yola sevk olunmak istediğini ifade edince; "Kulumun istediği kendisine ihsan olunacaktır, istediğini vereceğim!" der ve doğru yola sevk eder.

Bu Fâtiha Sûresi'ni, gördüğünüz gibi kelime kelime, dilimizin döndüğünce, saatlerin müsaade ettiği kadar anlatmaya çalıştık. Sohbetimize ayrılan kısmın ne kadar serbest de olsa, tabii hudutlu olması dolayısıyla...

Çok çok daha incelikler söylemek mümkündür. Muhakkak ki, kitaplarda nice güzel anlamlar vardır.

Çok mübarek bir sûre-i celîleyi öğrenmiş oluyoruz. İçi iman dolu, irfan dolu ve edeb dolu, son derece güzel bir sûreyi öğrenmiş oluyoruz. Çok edebler öğrenmiş oluyoruz. Kulluk edeblerini, Cenâb-ı Mevlâ'ya nasıl kulluk edeceğimizi öğrenmiş oluyoruz. İmanın hakîkatini, esrârını öğrenmiş oluyoruz. Bu esrâra vâkıf olarak, esrâra âşinâ kullar olarak Cenâb-ı Hakk'a güzel kulluk etmeyi Mevlâmız nasib eylesin...

Bir nükte daha vardı, onu arada böyle satırları gözümle araştırırken söylemeyi unuttum, onu da söylemeden geçmeyeyim:

Kulun ağzından, ilk önce “Hamd âlemlerin Rabbine, Rahmân ve Rahim, din günün sahibi Allah'a...” deniliyorken, burada Allah üçüncü tekil sîga olarak söylenirken; Fâtiha'nın öbür yarısında, (*İyyâke na'büdü ve iyyâke nestaîn*) “Yâ Rabbi, ancak sana ibadet ederiz ve ancak yardım isteriz!” diye, birden “sana” diye hitap ediliyor, ikinci şahıs haline dönülüyor ifadede... Bu bir yakınlaşmayı; bir hazırlıktan sonra, Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarıyla onu övdükten sonra, Cenâb-ı Hakk'ın huzuruna girmeyi ifade ediyor. Uzaktayken yakınlaşmayı ifade ediyor. Onları söyleyince, Allah kulu kendisine yaklaştırmış oluyor.

Allah'a hamd edince, güzel sıfatlarını itiraf ve ifade edince, ondan sonra da artık yüz yüze huzûr-u izzette âşikâre niyaz, dua ve

duaya icabet oluyor. Artık muhatap sîgasıyla söyleniyor. O da çok güzel bir anlam, yakınlaşma oluyor. Yâni hamdeden, şükreden, Allah'ın sıfatlarını söyleyen kimse yaklaşıyor, Cenâb-ı Mevlâ'nın huzuruna kabul oluyor.

Allah-u Teâlâ bizi ilim ve irfan sahibi eylesin... Kur'an-ı Kerim'in esrârına âşinâ eylesin... Zevkini dimağımıza duyursun, tadını ağzımızdan kaçırtmasın... Kendisine aşk ile, şevk ile, zevk ile, rızasına uygun vech ile, ihlâsla, iman-ı kâmil ile ibadet etmeyi nasib eylesin...

Kur'an-ı Kerim'i bize şefaathçi eylesin... Peygamber-i Zîşânımız'ı bize şefaathçi eylesin... Onların şefaathıyla, rehberliğıyle cennetiyle, cemâliyle müşerref eylesin...

Peygamber Efendimiz'e Firdevs-i A'lâ'da komşu eylesin... Şu Kur'an-ı Kerim'i Cenâb-ı Mevlâ'dan cennette dinlemeyi, şu nâçiz kulaklarımıza nasib eylesin... Rıdvân-ı ekberine cümlemizi vâsıl eylesin...

Aziz ve sevgili izleyiciler, *es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû!*..

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN

17. 11. 1998 - AVUSTRALYA

[Bütün TEFSİR DERSLERİ'ne PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

SERVER
Kürsü